

STADSBYGGNADSKONTORET UPPSALA	
Ink.	2011 -11- 24
Diariernr.	2005 / 20105

2011-11-22
Dnr Ar-673-2011

Länsstyrelsen
Kulturmiljöenheten
751 86 Uppsala

ANGÅENDE GENOMFÖRD ARKEOLOGISK UTREDNING INOM
UTBYGGNADSSOMRÅDE BÄLINGE-NYVLA, INFÖR PLANERAD
SMÅHUSBEBYGGELSE, FASTIGHETERNA BÄLINGE-NYVLA S:3, 11:3 OCH
BÄLINGE-EKEBY 2:20, BÄLINGE, UPPSALA KOMMUN, UPPSALA LÄN (LST DNR
431-2319-11)

Upplandsmuseet har under oktober månad år 2011, genomfört en arkeologisk utredning med sökschaktsgrävning, inom rubricerade område (fig 1). Utredningen har genomförts efter länsstyrelsens beslut 2011-10-28 (dnr 431-2319-11) och har gjorts i enlighet med en inför utredningen upprättad undersökningsplan. I följande skrivelse redovisas en översikt över de preliminära resultaten av i första hand utfallet av fältundersökningen med sökschakt. De slutgiltiga resultaten som också inkluderar en byråinventering kommer att vara tillgängliga i en rapport som beräknas vara sammanställd inom 3 månader.

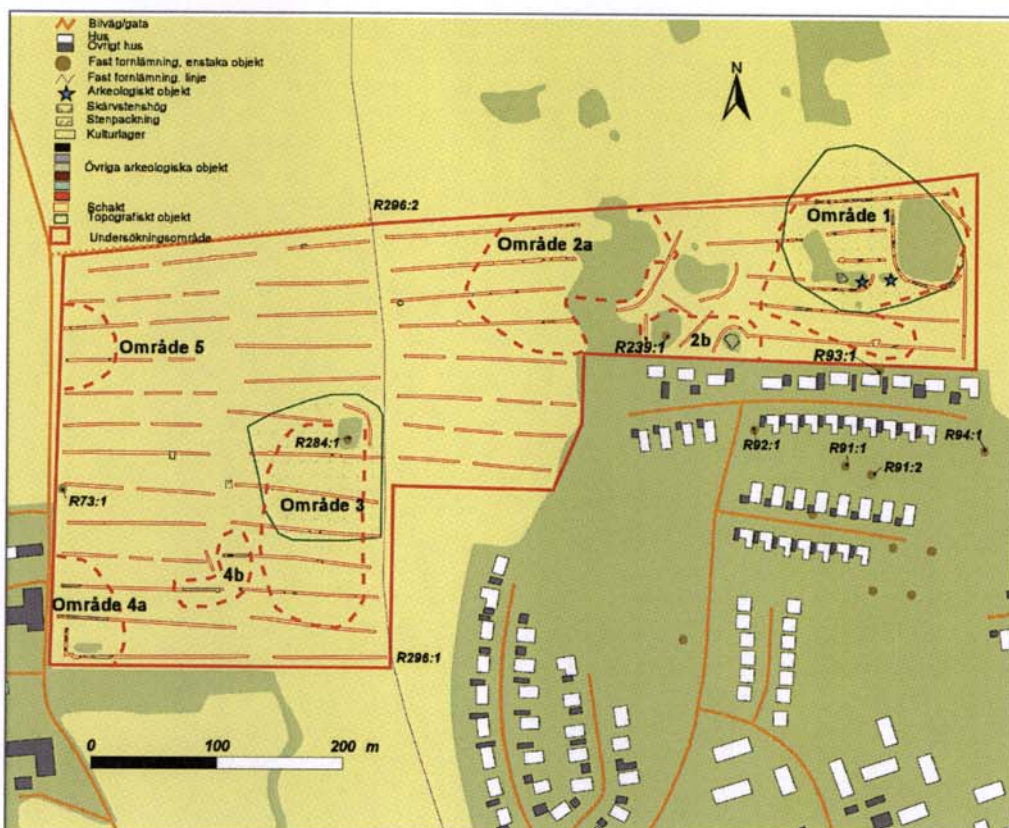
Platsen

Det undersökta området upptar en yta av ca 160 000 m² och kan grovt beskrivas som en västlig del med ett relativt flackt merendels låglänt åkerområde genomkorsat av en bäck i nordsydlig riktning och en östlig del med ett mer höglänt hagmarksområde med flera inslag av moränimpediment och åkerholmar (fig 1). Inom eller i direkt anslutning till området finns flera fornlämningar eller hela fornlämningsmiljöer. Intill den väg som leder till områdets västra del står en runsten, Bälinge 73:1. Den står dock ej på ursprunglig plats. Centralt på det västra området finns en mindre höjd på vilken finns en skärvestenshög, Bälinge 284:1. Ett stort antal skärvestenshögar (bl.a. Bälinge 91:1-2, 92:1, 93:1) har dessutom funnits omedelbart söder om utredningsområdets östra del, liksom gravar i form av stensättningar, t ex 94:1. En sådan finns också inom utredningsområdet, Bälinge 239:1. Ytterligare skärvestenshögar har dessutom konstaterats inom området i samband med utredningen (se nedan)

UPPLANDSMUSEET

Återigen på det västra området finns spåren av en äldre vägbank, "Tingstuvägen" (Bälinge 296:1-2), som leder norrut bl.a. förbi en offerkälla och en runsten. Vägbanken markerar de historiska gränserna mellan Nyvla i väster och Ekeby, Gysta och Högby i öster. Nyvla är en av de byar inom Bälinge socken som till skillnad mot de angränsande byarna har ett större antal (7) gårdar och hör därmed till en grupp med stora byar på Uppsalaslätten som specifikt fanns inom Bälinge socken. Utredningsområdet gränsar i väster omedelbart till Nyvlas historiska bytomt.

Figur 1. Översikt över utredningsområdet som är beläget i Bälinge-Nyvla i Bälinge samhälles norra del. På översikten redovisas de huvudområden, 1-5, med större eller mindre inslag av fornlämning som konstaterats vid utredningen, samt de fasta fornlämningar som diskuteras i texten.

Resultat

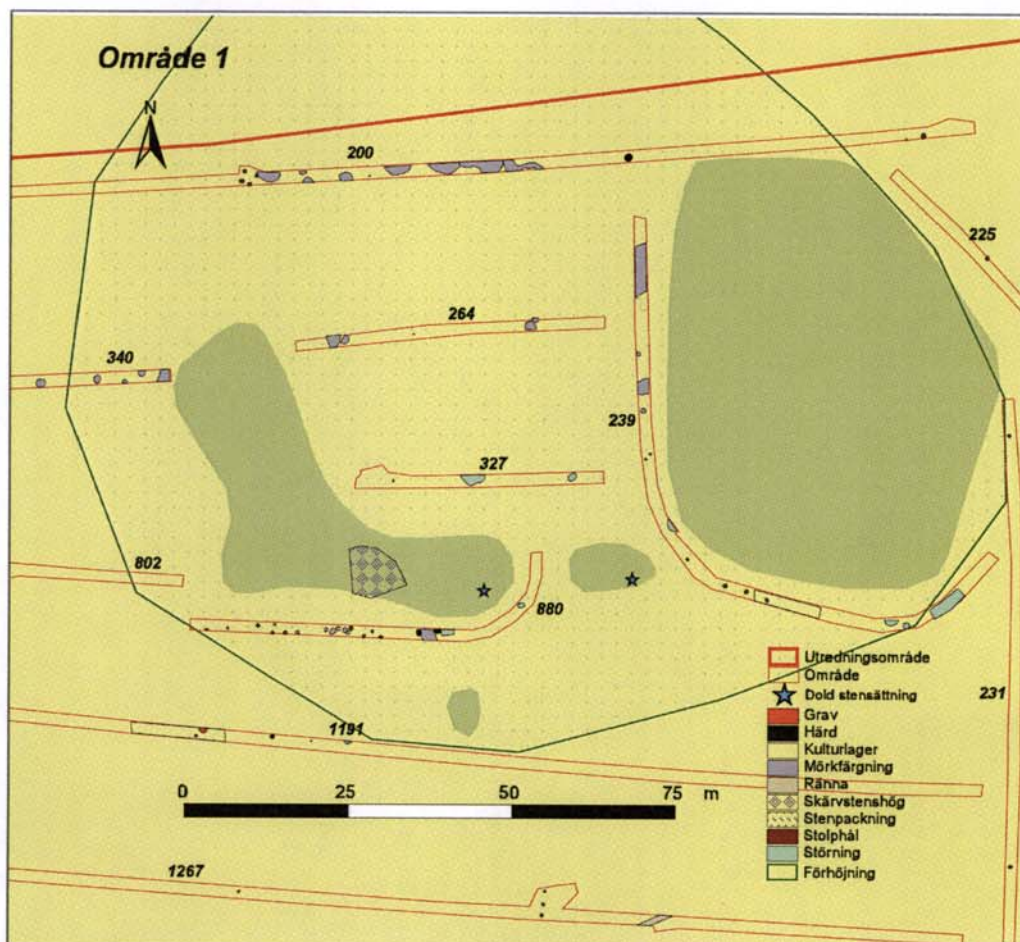
Totalt grävdes 69 schakt med enkel skopbredd. Inom vissa delar breddades schakt för att få en bättre eller säkrare överblick över fornlämningsituationen. Sammantaget schaktades en yta av 10034 m².

I schakten och på de okulärt besiktade impedimenten påträffades 182 arkeologiska objekt vilka fördelade sig inom fem grovt avgränsade områden, område 1-5 (fig 1). Merparten av alla objekt var anläggningar av förhistorisk karaktär som stolphål, härdar och olika stora mörkfärgningar som ej närmare typbestämts samt lager i anslutning till dessa. I vissa fall, särskilt inom område 3, men också i område 1 förekom anläggningar med

brända ben och eller keramik som tolkats som överplöjda gravar. På impediment i det östra området lokaliserades dessutom två skärvstenshögar samt lagd sten i kanterna av två impediment som kan vara delar av minst två övertäckta stensättningar.

Område 1

Området låg i utredningsområdets nordöstra del och bestod av uppstickande moränpartier med en förhöjning och hagmark runt dessa. I områdets norra del, i schakt 200, 239, 264 och 340, i hagmarken runt och mellan moränpartierna fanns ett flertal större mörkfärgningar som kan tillhöra ett gropsystem. Därtill kommer flera stolphål och någon härd (fig 2). Mer i den södra delen av området fanns i flera schakt, särskilt schakten 1191, 880 samt 239, rikligt med stolphål, flera härdar och ytor med kulturlager. I schakt 1191 fanns också en oval stenpackning med spridda brända ben som kan utgöra en överplöjd grav.

Figur 2. Översikt över område 1 (jfr fig 1) med markering av flera moränområden och en ungefärlig inprickning av en förhöjning i hagmarken omkring dessa. De schakt som innehöll olika former av fornlämningar har markerats med respektive nummer. Centralt på figuren finns också en inmätning av den skärvstenshög som fanns i området och positionen för några misstänkta gravar på sydkanten av några av moränområdena.

På ett moränparti i väst (fig 2) visade sig en rundad förhöjning bland träd och röjningssten vara en skärvstenshög (fig 2, fig 3) och i den östra kanten av detsamma samt på ett ytterligare ett mindre moränparti fanns stenar anlagda som antyder förekomsten av stensättningar under pålagd odlingssten (fig 2). Här och var i schakten inom område 1 fanns också rester av vad som antagits vara gropar efter stenröjning.

Trots att merparten av alla påträffade anläggningar förekom i anslutning till moränområdena förekom även vissa inslag strax söder om dessa, i schakt 1267, bl.a. en svårtolkad ränna med skärvsten och en tydlig rad av stolphål (fig 2).

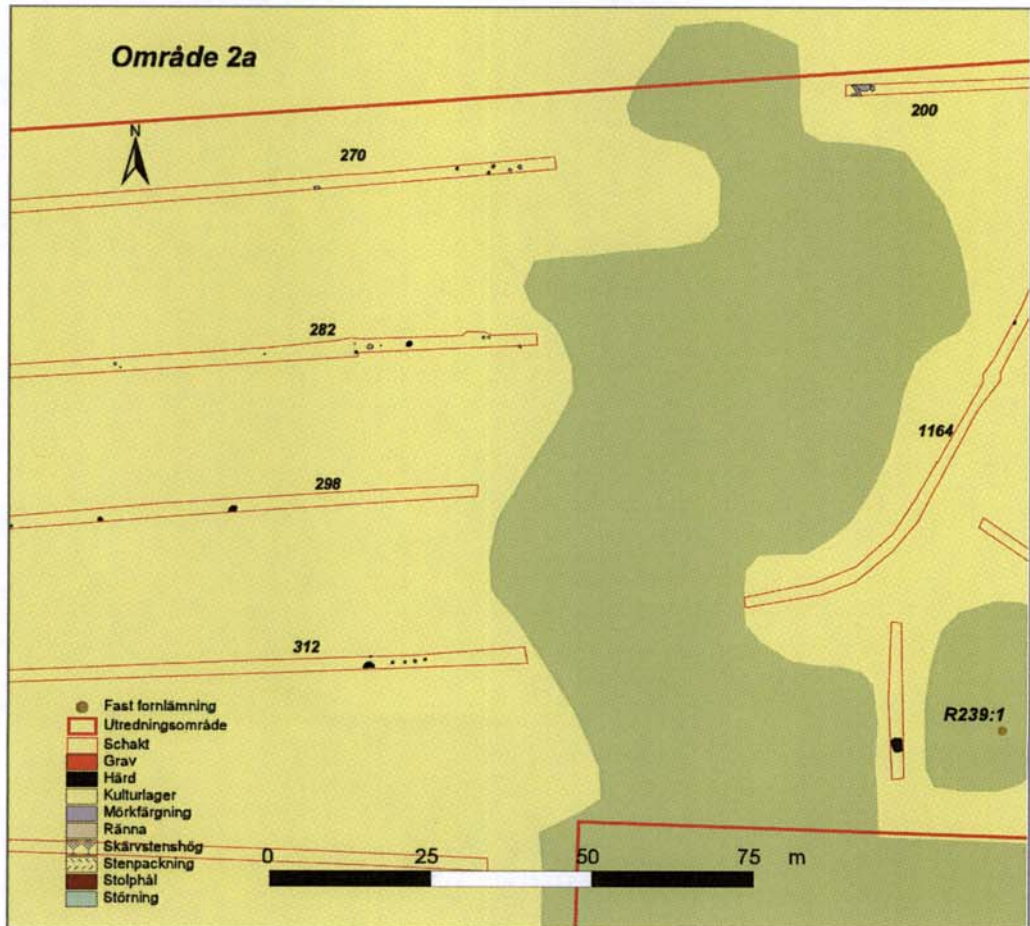
Figur 3. Andreas Hennius rensar på toppen av den påträffade skärvstenshögen. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Område 2 a

Område 2 a utgörs framförallt av den uppodlade lermarken omedelbart väster om ett större skogklätt morän- och blockområde som ligger som en ridå mellan utredningsområdets östra och västra delar (fig 1). Högst upp på en västsluttning längs med moränkanten (fig 4) och ett stycke ut i åkermarken förekom, i schakt nr 270, 282, 296 och 312, ett antal boplatsanknutna lämningar som stolphål, härdar och mörkfärgningar. Ett mindre antal stolphål och mörkfärgningar förekom även i hagmarken närmast moränområdet på dess östra sida, i schakt nr 200 och 1164 (fig 5). Rent geografiskt verkar det rimligt att preliminärt länka dessa lämningar samman med ett förhistoriskt boplatsområde knutet till omgivningarna närmast moränområdet.

Figur 4. Översiktsbild på område 2a. Foto från väster: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

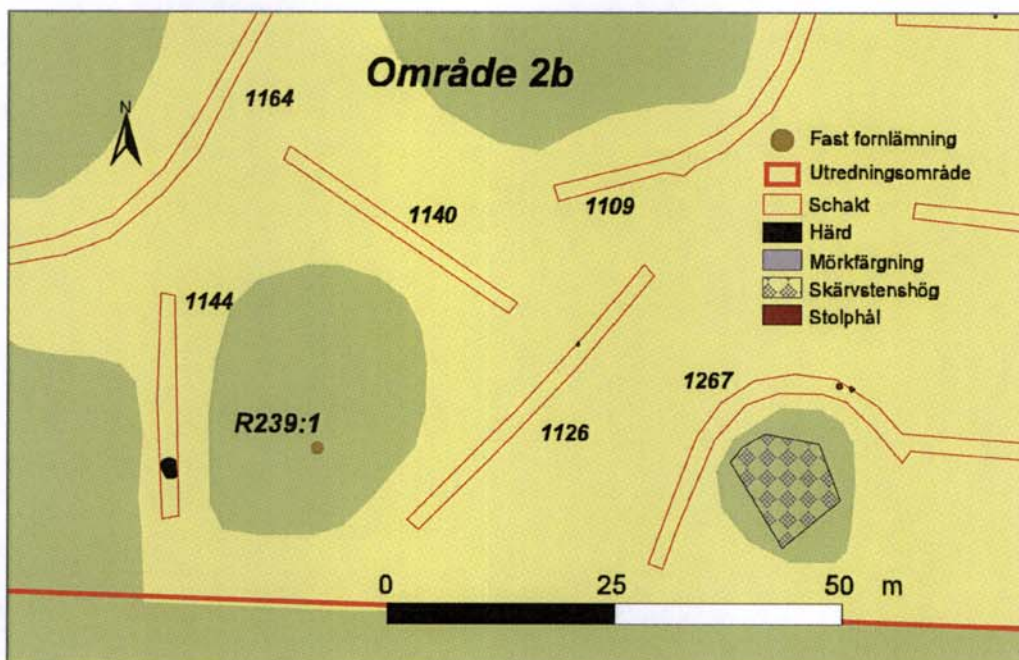

Figur 5 (jfr fig 1). Område 2a utgör en brytzon mellan den uppodlade lermarken i väster och hagmark med inslag av moränpartier i öst. Förhistoriska boplatzlämningar förekommer framförallt på västsluttningen närmast ett större moränparti men även intill den östra kanten av detsamma.

Område 2 b

Område 2 b hanteras preliminärt som ett separat område med fornlämningar (fig 6). Dels kan det avgränsas mot de intilliggande områdena 1 och 2 a, dels innehåller det ett varierat och avvikande fornlämningsinslag som delvis skiljer sig från de andra områdena. Däremot finns området inom samma småbrutna terrängavschnitt som område 2 a (jfr fig 1).

Fornlämningsinslaget består av en registrerad stensättning, Bälinge 239:1, en nyupptäckt skärvtenshög (fig 7), en större ugnsliknande anläggning (i schakt 1144) samt flera kraftiga stenskodda stolphål i schakt 1267 och 1126. För övrigt är det glest med fornlämningsinslag i schakten mellan moränpartierna i den här delen av utredningsområdet. Det kan sägas att den ursprungliga fornlämningsmiljön i stort är svår att utröna i den här delen av utredningsområdet då relativt sent tillkommen småhusbebyggelse kantar området i söder. Tidigare fanns på det utbyggda området ett stort antal numera borttagna skärvtenshögar och flera stensättningar (jfr fig 1).

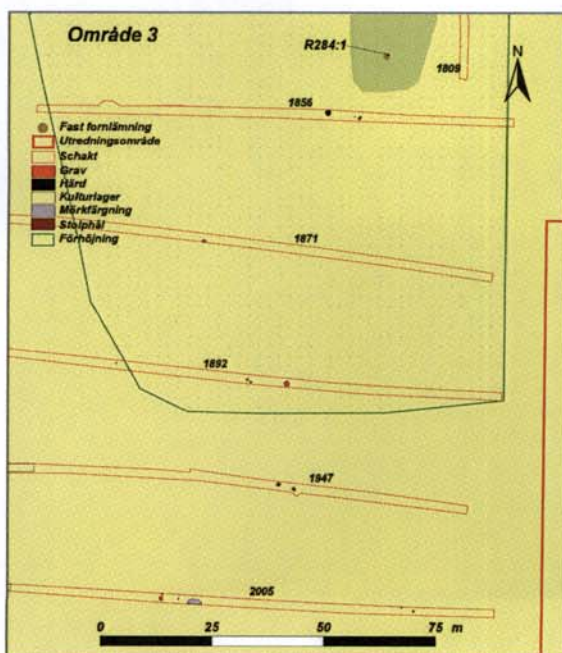
Figur 6. Område 2 b utgör en grupp av fornlämningar belägna på eller mellan några mindre moränpartier insprängda på hagmarken i utredningsområdets östra del.

Figur 7. Foto på den nyupptäckta skärvstenshögen. Skärvstensfyllningen ligger an mot det fasta bocket i bakkanten. I den vänstra delen (i den östra kanten av högen) finns en täktskada. I förgrunden syns en tydlig avgränsning av högen av delvis övertorvade stenar som kan utgöra en kantkedja. Det kan inte uteslutas att det i stället rör sig om en grav med fyllning som delvis utgörs av skärvsten. Foto från nordväst: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Område 3

Centralt på det västra området, intill färdvägen som löper i nordsydlig riktning genom området, finns en liten höjd i den flacka åkermarken med ett i den norra delen beläget morän- och blockparti. På detta finns en registrerad skärvstenshö, Bälinge 284:1 (fig 8, jfr fig 1). Vid schaktningen på och i anslutning till höjden, främst på den södra delen, i schakten 1856, 1871, 1892, 1947 och 2005, framkom ett antal spridda anläggningar med sot, kol, relativt rikligt med keramik från respektive ett kärl och/eller brända ben. Troligen utgör dessa överplöjda brandgravar. Utöver dessa förkom också stolphål och rester av härdar.

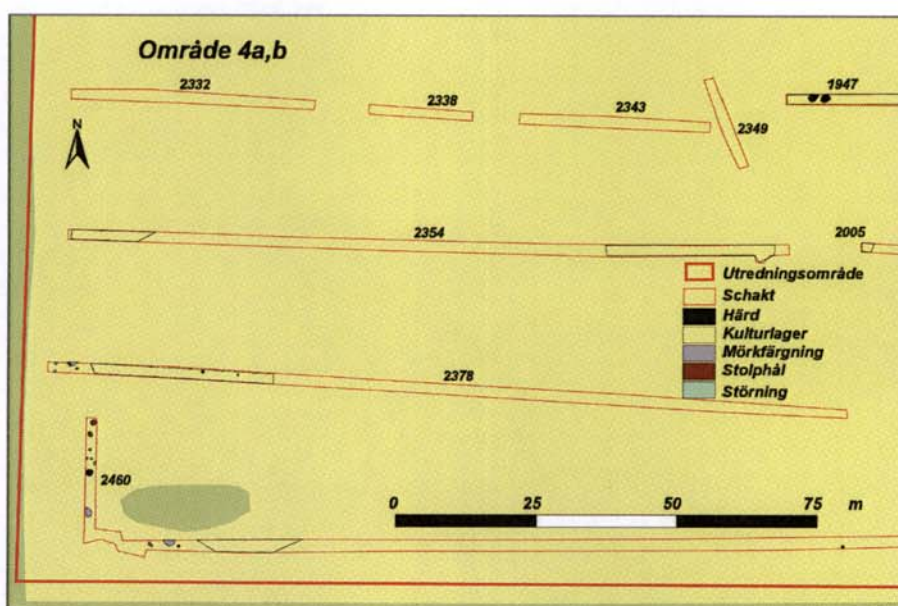
Figur 8. Område 3 är en förhöjning i åkermarken med ett blockigt moränparti i den norra delen. På detta finns en skärvstenshö, Bälinge 284:1. I schakt 1856, 1871, 1892, 1947 och 2005 förekom ett antal troliga gravar samt stolphål härdar och någon mörkfärgning.

Område 4 a

Den sydvästra delen av utredningsområdet gränsar direkt mot Nyvla bytomt i väster (fig 9). Området närmast byn utgör en flack förhöjning i anslutning till en mindre åkerholme längst i sydväst. På förhöjningen påträffades relativt kompakta förhistoriska boplatslämningar i form av stolphål, härdar, övriga mörkfärgningar och kulturlager. Samtliga lämningar framkom i de tre sydligast grävda schakten med nr 2354, 2378 och 2460 (fig 10). Boplatslämningarna finns inom ett relativt snävt område närmast den gamla bytomten och upphör ungefär där förhöjningen flackar av ner mot de lägre åkerpartierna, i höjd med den mindre åkerholmen (se fig 9), mot ån.

Figur 9. Område 4 a, närmast Nyvla by i SV. Foto från nordost: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

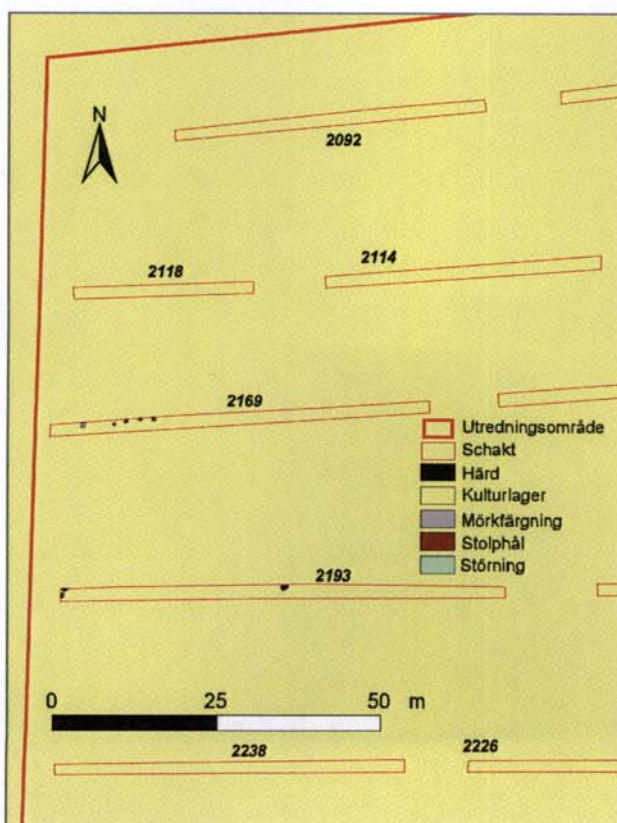
Figur 10. Området i sydväst, närmast Nyvla bytomt. Förhistoriska boplatslämningar förekom i de tre sydligast grävda schakten.

Område 4 b

Genomgående förekom mycket få inslag av antikvariskt intresse närmast den bäck som rinner genom den västra delen av utredningsområdet, parallellt med och knappa 100 meter väster om den tidigare nämnda färdvägen. Ett undantag var dock en mindre yta med kulturlager, några härdar, och stora inslag av bränd lera/lerklining som fanns i schakt 1947 och 2005 omedelbart öster om bäcken. Även väster om bäcken i schakt 2354 fanns ett lager om än mer diffust och fyndfattigt (fig 10). Även i den plöjda matjorden i anslutning till bäcken och dessa lämningar förekom rikligt med klumpar av bränd lera, många med kvist och pinnavtryck. Ingen omedelbar tolkning av vad lämningarna representerar föreligger i nuläget mer än att det rör sig om en eldfängd verksamhet med behov av närhet till vatten. Den brända leran talar för att det stått en lerklinad byggnad på platsen. Byggnaden kan vara medeltida eller äldre då ingen bebyggelse på den här platsen förekommer i det äldre kartmaterialet. De beskrivna lämningarna ligger närmast bäcken i de avbildade schakt som återges på fig 9 (i förgrunden).

Område 5

Förutom område 3, 4a och 4 b fanns det ytterligare ett begränsat område i åkermarken i den västra utredningsdelen med fornlämningsinslag. Område 5 utgörs av en yta med stolphål och några härdar i schakt 2169 och 2193 (fig 11, jfr fig 1). Fornlämningsinslaget är begränsat till dessa schakt och möjligen finns den bebyggelseyta som de hör till fortsättningsvis väster om den väg som avgränsar utredningsområdet.

Figur 11. Område 5 ligger i utredningsområdets nordvästra del och begränsas till schakten 2169 och 2193.

Andra inslag utöver områdena 1-5

Strax sydöst om område 5 finns i ett schakt en yta med ett diffust kulturlager samt fläckar med kol och inslag av obrända ben. Inget av detta kunde observeras i något schakt i närheten och fornlämningsinslaget tycks mycket begränsat.

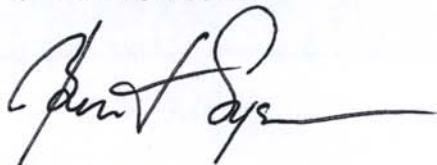
I bäckfåran ytterligare ett 50-tal meter åt sydost finns stenfundamentet till en bro över bäcken. Bron har enligt markägaren varit i bruk i sen tid.

Ett mer svårtolkat fornlämningsinslag var två mer eller mindre bevarade stenpackningar av skärvig sten som fanns i området kring färdvägen i utredningsområdets nordligaste del. Den bäst bevarade av dessa fanns öster om färdvägen och bestod av en en- till tvåskiktad packning med relativt tydlig avslutning i de delar som rensats fram i schaktet. Storleken var ca 3,5 x 4,5 m (fig 12).

Figur 12. Foto på en av de stenpackningar som framkom intill färdvägen i utredningsområdets norra del. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

UPPLANDSMUSEET

Bent Syse
Bitr. museichef

Dan Fagerlund
Antikvarie

Kopia till: Uppsala kommun
Kjell Wallén